

Česká Republika

Mezinárodní projekt **CORASON** (A cognitive approach to rural sustainable development – the dynamics of expert and lay knowledges) je realizovaný v rámci VI. rámcového programu EU. Hlavní akcent je kladen na analýzu vývoje udržitelného rozvoje ve venkovských oblastech zemí EU v kontextu klíčového dění v současné společnosti. Udržitelný rozvoj je tak analyzován z hlediska demografického, politického či sociálního vývoje.

Projekt, do něhož je zahrnuto celkem dvanáct národních týmů (Irsko, UK, Španělsko, Portugalsko, Itálie, Řecko, Maďarsko, Polsko, Česká republika, Německo, Norsko a Švédsko) se soustředí především na rozdílné úrovně znalostí a zvyklostí aktérů venkovského rozvoje ve vybraných regionech Evropské unie.

Konečným výstupem projektu je komparace vývoje v jednotlivých regionech. Data získaná během výzkumu budou základnou pro následnou publikační činnost, ať již v národním či mezinárodním kontextu. Spolupráce zúčastněných týmů posiluje vzájemné vazby a je předpokladem pro další vědeckou činnost.

Empirická práce byla rozdělena do pracovních skupin (work packages) 3 – 9., ostatní pracovní skupiny zahrnují teoretickou přípravu projektu (1 – 2 plán a metodologie) a syntetické a komparativní stati (10 – 12). V této fázi projektu lze představit výsledky národního týmu následujících pracovních skupin:

Pracovní skupina 3: Management využití půdy (území)

V RÁMCI PRACOVNÍ SKUPINY 3 BYL VÝZKUM ZAMĚŘEN NA „MANAGEMENT VYUŽITÍ PŮDY (ÚZEMÍ)“ A NA IDENTIFIKACI FOREM ZNALOSTÍ A DOVEDNOSTÍ VYUŽÍVANÝCH V RURÁLNÍCH ROZVOJOVÝCH PROJEKTECH SE ZAMĚŘENÍM NA ZMĚNY VE VYUŽITÍ ÚZEMÍ. PODSTATNOU ČÁSTÍ PROJEKTU JE TAKÉ ANALÝZA VZTAHU ZMĚN VE VYUŽITÍ ÚZEMÍ A PŮDY K TRVALE UDRŽITELNÉMU RURÁLNÍMU ROZVOJI.

Pro pracovní skupinu 3 byly zvoleny dvě výzkumné lokality, a to okresy Litoměřice a Český Krumlov. V těchto okresech byly zkoumány probíhající změny ve využití půdy se zaměřením na rurální oblasti a také byly zvoleny případové studie, které jsou reprezentované konkrétními projekty rurálního charakteru s cílem změnit využití půdy s ohledem na trvale udržitelný rurální rozvoj.

Základním legislativním dokumentem zabývajícím se využitím území je Stavební zákon. Stavební zákon definuje jednotlivé aktéry řízení využití území a také jednotlivé podklady a pravidla územní a prostorového plánování. Pro využití území na lokální úrovni jsou podstatné zejména Územní plány obcí a Územní plány velkých územních celků a z pohledu strategického řízení také Strategie regionálního rozvoje České republiky, Programy rozvoje krajů případně existující Programy rozvoje obcí. Tento teoretický úvod tvoří ovšem pouze jakýsi podklad pro empirickou část projektu, která je zaměřena zejména na analýzu změn ve využití území a půdy v jednotlivých výzkumných lokalitách a na případové studie projektů zabývajících se změnami ve využití území.

Případová studie 1 – Okres Litoměřice – Transformace zemědělství v Ústeckém kraji s ohledem na trvale udržitelný rozvoj, utváření a ochranu krajiny a životního prostředí

Okres Litoměřice jako první zkoumanou lokalitu lze z pohledu distribuce půdy popsat pozvolným poklesem podílu zemědělské půdy a mírným nárůstem podílu zastavěných ploch na celkové rozloze okresu mezi lety 1980 a 2001. S úbytkem zemědělské půdy koresponduje i propad zejména živočišné produkce v lokalitě mezi lety 1980 a 2001 (kromě produkce

drůbeže, která má rostoucí tendenci). Přes určité problémy se změnami v metodice statistického sledování rozvoje cestovního ruchu lze konstatovat, že význam cestovního ruchu pro lokální ekonomiku vzrůstá a zároveň s tím se v tomto směru mění i využití půdy resp. území, které respektuje požadavky rekreačního využití. V rámci okresu Litoměřice byl zvolen projekt nazvaný „Transformace zemědělství v Ústeckém kraji s ohledem na trvale udržitelný rozvoj, utváření a ochranu krajiny a životního prostředí“. Tento projekt reprezentuje jeden z mála úspěšných projektů se zaměřením na trvale udržitelný rurální rozvoj v Ústeckém kraji a v němž lze nalézt různé formy znalostí vnášených jednotlivými aktéry projektu. Hlavním cílem projektu je vytvoření zóny volného pohybu zvířat a v úzké návaznosti na tuto zónu také vytvoření cyklostezek a venkovního muzea včelařství. Obecným cílem je tedy podpora cestovního ruchu šetrného k životnímu prostředí a nový způsob využití půdy v lokalitě.

Aktéři a jejich znalosti v lokalitě

Hlavním aktérem projektu je servisní organizace Serviso, která vytvořila projekt pro sdružení obcí Integro. Tato organizace disponuje především manažerskými znalostmi, ale nelze opominout fakt, že hlavní představitelé organizace patří k místním obyvatelům a vnášejí do projektu také své laické respektive lokální znalosti. Na realizaci projektu se svými expertními znalostmi podílejí také experti z Fakulty agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů České zemědělské univerzity v Praze. Podstatným zjištěním je fakt, že hlavní aktéři užívají kombinaci různých forem znalostí a nikoli znalosti v „čisté“ podobě. Hlavním důvodem užívání kombinace znalostí je to, že aktéři hrají více rolí v daném projektu. Projekt reprezentuje příklad endogenního přístupu k rurálnímu rozvoji, když využívá místních zdrojů jako předpokladů rozvoje lokality a laické znalosti jsou v souladu se znalostmi expertními a manažerskými, což usnadňuje implementaci projektu v lokalitě. Výsledkem takto koncipovaného projektu je dosažení agro-biodiverzity a kulturní diverzity konkrétní venkovské lokality.

Případová studie 2 – Okres Český Krumlov – Revitalizace vojenského prostoru Boletice

Druhou zkoumanou lokalitou je okres Český Krumlov. Okres Český Krumlov lze z pohledu distribuce půdy popsat pozvolným poklesem podílu zemědělské půdy a mírným nárůstem podílu zastavěných ploch na celkové rozloze okresu mezi lety 1980 a 2001. Významným faktorem ovlivňujícím využití území je také vysoký podíl lesní a přírodních ploch na území okresu. Z pohledu využití zemědělské půdy dochází k trvalému výraznému poklesu jak rostlinné tak živočišné produkce (mezi lety 1980 – 2001). Přes určité problémy se změnami v metodice statistického sledování rozvoje cestovního ruchu lze konstatovat, že význam cestovního ruchu pro lokální ekonomiku podstatně vzrůstá a zároveň s tím se v tomto směru mění i využití půdy resp. území, které respektuje požadavky rekreačního využití a využívá velkého přírodního a kulturního potenciálu lokality. Kvalitní životní prostředí a neznečištěné ovzduší přispívají k výraznému nárůstu počtu návštěvníků a turistů v lokalitě, když jejich počet se mezi lety 1980 a 2001 téměř ztrojnásobil. V rámci okresu Český Krumlov byl zvolen projekt nazvaný „Revitalizace vojenského prostoru Boletice“. Hlavním cílem projektu je vybudovat na území bývalého vojenského prostoru Boletice největší lyžařský areál v České republice a tím podpořit rozvoj cestovního ruchu a rozvoj celého pohraničního území v dané lokalitě. Obecným cílem, a jedním z důvodů pro volbu tohoto projektu jako případové studie, je změnit využití území z dosud pouze málo využívaného na území s intenzivním aktivním využitím v podpoře lokálního rozvoje (zde je důležité poznamenat, že projekt je teprve ve fázi schvalování).

Aktéři a jejich znalosti v lokalitě

Hlavním aktérem projektu je společnost Lipno Servis a Krajský úřad Jihočeského kraje. Oba hlavní aktéři disponují kombinací manažerských a vědeckých znalostí, prostřednictvím nichž vnášejí do projektu vlastní pohled na trvalou udržitelnost rozvoje daného území, který

upřednostňuje ekonomickou perspektivu rozvoje lokality. Dalším důležitým aktérem jsou nevládní neziskové organizace, které reprezentují zájmy části místních obyvatel a pomocí kombinace expertních a laických znalostí prosazují spíše ekologickou perspektivu trvale udržitelného rurálního rozvoje. Ostatní místní aktéři jsou spíše pasivní a na realizaci projektu se příliš nepodílejí. Na rozdíl od prvního projektu reprezentuje tento projekt spíše exogenní přístup k trvale udržitelnému rozvoji, když hlavní řídicí institucí využití území je Krajský úřad Jihočeského kraje. Problémem implementace projektu je nesoulad expertních a manažerských znalostí na jedné straně a laických znalostí na straně druhé.

Hlavním obecným závěrem WP3 je identifikace dvou modelových přístupů k trvale udržitelnému rurálnímu rozvoji v jednotlivých lokalitách. Pokud vyjdeme z přiřazení znalostních forem jednotlivým aktérům místního rozvoje a ze skutečného ekonomického i environmentálního stavu lokality, můžeme identifikovat dva základní přístupy k trvale udržitelnému rozvoji venkovských oblastí. Prvním přístupem je ekonomická perspektiva trvale udržitelného rozvoje. Tento přístup se více projevuje v oblastech s kvalitním životním prostředím, ale s horší ekonomickou vyspělostí. V České republice lze takový přístup nalézt například v některých lokalitách Jihočeského kraje. Zároveň je pro tento přístup charakteristické uplatnění spíše manažerských znalostí a aplikace rozvojových projektů shora. Druhým základním přístupem k pojetí trvale udržitelného rurálního rozvoje je přístup, který klade větší důraz na ekologickou stránku rozvoje lokality. Tento přístup lze pozorovat zejména v lokalitách s poškozeným životním prostředím a s lepší ekonomickou výkonností. V České republice se tento přístup objevuje například v některých oblastech severních Čech. Pro tento přístup je typické spíše uplatnění laických znalostí a endogenního přístupu k rozvoji lokalit. Z pohledu forem znalostí je nejpodstatnějším zjištěním užívání kombinace různých typů znalostí jednotlivými aktéry a pouze v minimální míře se vyskytující čisté formy znalostí.

Pracovní skupina 4 – Demografie a občanská společnost

PRACOVNÍ SKUPINA 4 SE VĚNOVALA DVĚMA HLAVNÍM OKRUHŮM ZKOUMÁNÍ – DEMOGRAFICKÝM UKAZATELŮM A OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI. OBA OKRUHY JSOU VELMI ŠIROKÉ, TAKŽE BYLA POZORNOST SOUSTŘEDĚNA PŘEDEVŠÍM NA AKTIVITY, TÝKAJÍCÍ SE OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI A DEMOGRAFICKÁ SITUACE BYLA CHÁPÁNA JAKO POZADÍ, KTERÉ POMÁHÁ POROZUMĚT PROCESŮM, KTERÉ OBČANSKOU SPOLEČNOST VYTVÁŘEJÍ A FORMUJÍ.

Socio-demografické charakteristiky a socio-ekonomická situace na národní úrovni byla dokládána počtem obyvatel, počtem živě narozených na 1000 obyvatel, zemřelých na 1000 obyvatel, hustotou obyvatelstva (na km¹), věkovou strukturou, podílem mužů a žen (v %). Dále byly v národních statistikách sledovány míra nezaměstnanosti a její růst (z 0,73 % v 1990 na 10,31 % v r. 2003) a klesající podíl osob zaměstnaných v zemědělství a lesnictví (z 11,8 % v 1990 na 4,1 % v r. 2003). Občanská společnost prošla v historii Československa složitým vývojem. Důležitou roli hrála v počátcích založení Československé republiky, potlačována byla během německé okupace za druhé světové války i v období socialistického režimu (od r. 1945 do roku 1989). Důležitost zkoumání projevů a aktivit občanské společnosti je zesilována především skutečností, že v zemích střední a východní Evropy, které prošly stadiem budování socialistické společnosti, potlačující svobodu slova, tisku, shromažďování a rozhodování občanů, se občanský život obnovuje postupně a v různé intenzitě. Pro zkoumání byly vybrány dva regiony Jihočeský a Ústí nad Labem.

Jihočeský region má zemědělský charakter a ekonomický význam mají dále lesy a chov ryb v rybnících. Z celkového počtu 623 obcí jich 45 má status města. Hustota obyvatelstva je 62,2 osob na km². Podle databáze nevládních a neziskových organizací je v Jihočeském regionu 231 aktivních subjektů (nevládních a neziskových organizací). Mezi největší patří Jihočeské matky a Česká katolická charita.

Ústecký Region má 354 obcí. Hustota obyvatelstva na km² je 153,9 osob. Je zde nejvyšší míra nezaměstnanosti v České republice (17,9%) a nejvyšší rozvodovost (76,5 rozvodů na 100 uzavřených manželství). Podle databáze nevládních a neziskových organizací zde působí 236 aktivních subjektů. Mezi největší patří Asociace neziskových organizací Ústeckého kraje a Dobrovolnické centrum Ústeckého kraje.

Výzkum na lokální úrovni byl zaměřen na okres Most a České Budějovice. V obou okresech je občanská společnost tvořena mnoha aktéry, mezi něž náleží místní obyvatelé, inteligence a authority, návštěvníci a turisté, mikro-regionální instituce a asociace, university, státní a veřejno-správní instituce. V tabulkách 1 a 2 jsou znázorněny aktéři, formy znalostí a oblasti působení občanské společnosti.

Okres Most se rozkládá na ploše 467 km² a je druhý nejmenší v Ústeckém regionu. K 1.1.2004 zde žilo 116 731 obyvatel. Hustota obyvatelstva je 250 osob na 1 km².

Tab. 1 Druh znalosti, aktéři a oblast působení občanské společnosti - Horní Jiřetín (okres Most)

Aktéři	Dílčí aktéři	Druhy znalosti	Oblast působení
Místní zastupitelstva		Řídící znalost	Finanční podpora, institucionální prostředí, příprava a podávání rozvojových projektů, plánování a monitorování
		Politická znalost	Lobování na regionální a národní úrovni
Regionální nevládní organizace		Řídící znalost	Protestní akce a organizování veřejné osvěty
		Politická znalost	Lobování na regionální a národní úrovni
		Expertní znalost	Vypracovávání projektů
Místní elity	starosta, členové místních zastupitelstev	Řídící znalost	Aktivizace lidí, organizování trhů, výstav, společenských, sportovních a kulturních akcí
		Místní občanská znalost	Motivování lidí
Organizace pro rozvoj mikroregionu		Politická znalost	Lobování na regionální a národní úrovni
		Řídící znalost	Protestní akce a organizování veřejné osvěty
Lokální activity (kluby, společnosti, organizace atd.)	Dobrovolní hasiči, Český svaz chovatelů zvířectva, Český svaz rybářů, sportovní kluby, kluby důchodců atd.	Řídící znalost	Kulturní, sportovní a společenské akce, výstavy, soutěže atd.

Okres České Budějovice se rozkládá na ploše 1625 km² a je druhým největším okresem v Jihočeském regionu. Hustota obyvatelstva je 110 osob na km².

Tab. 2 Druh znalosti, aktéři a oblast působení občanské společnosti - Sv. Jan nad Malší (okres České Budějovice)

Aktéři	Dílčí aktéři	Druhy znalosti	Oblast působení
Místní zastupitelstva		Řídící znalost	Finanční podpora, institucionální prostředí , příprava a podávání rozvojových projektů, plánování a monitorování
		Politická znalost	Lobování na regionální a národní úrovni
Universitys	Jihočeská universita (JU)	Vědecká znalost	Kalkulace efektivity ekologického systému centrální vytápění
	České vysoké učení technické Praha	Vědecká znalost	Architektonické návrhy venkovských domů
Regionální nevládní organizace	ROSA	Řídící znalost	Zavádění environmentálně zaměřených projektů
		Expertní znalost	Vypracovávání projektů
Místní elity	starosta, členové místních zastupitelstev	Řídící znalost	Aktivizace lidí, organizování trhů, výstav, společenských, sportovních a kulturních akcí, podpora místních občanů a jejich aktivit
		Místní občanská znalost	Udržování místních tradic a jejich podpora
Organizace pro rozvoj mikroregionu	Mikroregion Pomalší	Řídící/Politická znalost	Ochrana životního prostředí, vzdělávání a osvěta, sociální a zdravotní péče
	Mikroregion "Sdružení Růže"	Řídící/Politická znalost	Podpora malého a středního podnikání, podpora cestovního ruchu a flexibility pracovních sil, vdělávání
Osoby odjinud	Osoby odjinud vlastníci chalupy ve vesnicích	Expertní znalost	Vytvoření znaku a vlajky vesnice
		Řídící znalost	Organizování veškerých nezbytných administrativním záležitostí
Rodáci		Řídící znalost	Organizování uměleckých výstav
Lokální activity (kluby, společnosti, organizace atd.)	Zahrádkáři, myslivecká jednota, mladí myslivci, ochranáři přírody, včelaři, umělecké, divadelní a sportovní spolky, letní škola moderního tance a baletu, pěvecký sbor, ; náboženský spolek, sportovní kluby	Řídící znalost	Kulturní, sportovní a společenské akce, výstavy, soutěže, dětské tábory atd.

Instituce občanské společnosti byly sledovány ve dvou lokalitách, v Horním Jiřetíně v okrese Most a Sv. Janu nad Malší v okrese České Budějovice. Srovnání ukazuje významně vyšší aktivity v Jihočeském regionu, který, i co se týče demografických charakteristik, patří mezi regiony s vyšší motivací k občanské angažovanosti místních obyvatel a schopností využívat nabízejících se možností současné občanské společnosti.

PRACOVNÍ SKUPINA 5 – Ochrana přírody a biodiverzita

PRÁCE V RÁMCI PRACOVNÍ SKUPINY 5 SE VĚNOVALA STUDIU PROBLEMATIKY ROZHODOVÁNÍ A REALIZACE PROJEKTŮ TÝKAJÍCÍCH SE OCHRANY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ S OHLEDEM NA UŽÍVÁNÍ ZNALOSTÍ VE DVOU VYBRANÝCH VENKOVSKÝCH LOKALITÁCH, KDE JSOU ONY PROJEKTY NAVRHOVÁNY A PŘÍPADNĚ REALIZOVÁNY.

Případové studie byly interpretovány s ohledem na výsledky studia relevantních dokumentů, která hodnotí situaci životního prostředí a utváření státní politiky životního prostředí v kontextu období 80. let až po současnost.

Zkoumanými lokalitami byly obce Velemín a Prackovice nad Labem v Ústeckém kraji a Svatý Jan nad Malší v Jihočeském kraji. V každém kraji byl sledován jeden případ (projekt) týkající se ochrany životního prostředí. Charakteristika obcí není důležitá, neboť prvotně byl důležitý výběr projektů. V Ústeckém kraji se jedná o projekt výstavby transevropské dálnice D8 a sice jednu její konkrétní část – tunel vedený kopcem Kubačka. Druhým projektem, v Jihočeském kraji, je výstavba spalovny dřevních štěpků jako ekologického zdroje pro vytápění některých obecních domů.

Dle hodnocení státní politiky životního prostředí ministerstvem životního prostředí (2004) politika ochrany přírody prošla na konci minulého století několika významnými změnami. V 70. a 80. letech docházelo k neustálému zhoršování stavu životního prostředí v České republice, zejména důsledkem centrálního plánování, podceňování vědeckých poznatků, ignorování zásady udržitelnosti, obcházení demokratických rozhodovacích procesů a úplné absence právního a institucionálního rámce ochrany životního prostředí. V devadesátých letech došlo k významným změnám v přístupu k ochraně životního prostředí. S rozvojem občanského sektoru se významným aktérem v oblasti ochrany životního prostředí a součástí rozhodovacího procesu stala hnutí, občané, neziskové organizace, obce, jejich svazky a ostatní součásti občanské společnosti.

Případová studie 1 -- výstavba dálnice D8 – úsek Kubačka (Ústecký kraj)

Úsek dálnice Praha--Berlín protíná chráněnou krajinnou oblastí České středohoří a v současnosti je jednou z nejdiskutovanějších částí výstavby dálnice vůbec. V této oblasti se střetávají návrhy státního sektoru (reprezentovaným zejména podnikem Stavby silnic a železnic), občanského sektoru (reprezentující zejména ekologická hnutí) a představitelů samosprávy. Zatímco stát podporuje variantu povrchovou, levnější a rychlejší, která však výrazně zasáhne do rázu krajiny, ekologická hnutí požadují výstavbu tunelovou, k přírodě šetrnější, avšak dražší a pomalejší.

Aktéři a jejich znalosti v lokalitě

Obecně řečeno v mnohých ohledech byli aktéři, jejich přístup k jednotlivým projektům a užívání znalostí poměrně heterogenní. Je nutné předeslat, že v textu uvádíme jednotlivé rozdílnosti situací, na něž chceme upozornit, pro přehlednost ve zjednodušené podobě.

V obci Velemín došlo k situaci, kdy představitelé obce rozhodovali o průběhu projektu ze dvou zásadních alternativ (povrchové a tunelové), jejichž představitelé byli ve vzájemném rozporu: podnik Stavby silnic a železnic zastupující stanovisko státu a regionální ekologická organizace Přátelé přírody podporovaná národní organizací Děti Země. Jednání představitelů obce lze hodnotit jako racionálně ekonomizující bez prvotního respektu ochrany přírody

(„naskýtá-li se přírodu zpeněžit, udělejme to“ – „je-li ekonomicky výhodné ochraňovat přírodu, dělejme to“). Jejich racionální jednání orientované (podporující) na variantu státu (resp. projektu Stavby silnic a železnic) je spojeno se záměrem získat pro obec co nejvíce výhod plynoucích z předpokládaného nárůstu turistického ruchu (sjednaná výjimka – sjezd z dálnice, ačkoli jde o chráněnou krajinnou oblast). Vztah představitelů obce k jiným znalostem přicházejícím z vnějšku je však odmítavý. Ačkoli ti, kteří jim expertní znalost nabízejí (ekologické organizace), je ničím nezavazují v jejich rozhodování a nic po nich (finančně) nepožadují za své informace, představitelé obce je (předsudečně) odmítají.

Tab. č. 1 – Přehled aktérů a jejich znalostí v obci Velemín

AKTÉR	CHARAKTER AKTÉRA(Ů)	CHARAKTER ZNALOSTÍ	REFLEXE ZNALOSTÍ V LOKALITĚ
STÁT	Národní (autoritativní)	Expertní (technická)	Akceptován
PŘEDSTAVITELÉ OBCE	Lokální	Manažerská, politická	Akceptovány, nereflektující veřejné mínění
NEZISKOVÉ ORGANIZACE – EKOLOGICKÉ	Nelokální (regionální, národní)	Expertní, politická	Neakceptováno, v konfliktu s lokálním
SVAZKY OBCÍ	Lokální, regionální	Expertní, manažerská	Akceptovány
POLITICI	Nelokální (regionální, národní)	Expertní (intelektuálská)	Nereflektováni
FARMÁŘI	Lokální	Tradiční, manažerská	Neparticipují
MÍSTNÍ OBYVATELÉ	Lokální	Tradiční	Neparticipují

Případová studie 2 -- vybudování spalovny na dřevní štěpky (Jihočeský kraj)

Druhým sledovaným projektem je výstavba spalovny dřevních štěpků v jihočeské obci jako alternativního zdroje tepla pro vybrané obecní budovy (fara, restaurace ad.). Iniciátorem byla místní ekologická organizace Rosa, která navrhla a zprostředkovala rakouským partnerům Svatý Jan nad Malší jako vhodnou obec pro realizaci pilotního projektu tohoto druhu. Obec tuto nabídku využila s ohledem na neutěšený stav tehdejších zdrojů vytápění a možnosti využití dřevních odpadů (z průklestu a těžby ve 150 ha obecním lesa a parcích blízkého okolí).

Aktéři a jejich znalosti v lokalitě

V obci Svatý Jan nad Malší byla situace rozdílná, zejména v tom, že projekt spalovny byl iniciován v rámci komunity (místní ekologické organizace) a realizován představiteli obce. Konkrétně starosta reagoval na návrh místních ekologů a převzal veškerou iniciativu realizace projektu, která spočívala zejména v zajištění finanční a manažerské stránky výstavby (včetně vypracování a podání žádosti o příspěvek z fondů EU) a následného dlouhodobého zajištění fungování spalovny. Veškerá odpovědnost starosty obce za projekt přesvědčila místní k realizaci projektu, který byl z finančního hlediska pro malou obec poměrně riskantní. Z hlediska užívání znalostí (v tomto případě zejména, expertních a manažerských) k úspěchu projektu přispěl přístup představitelů obce, který byl charakteristický značnou otevřeností a užíváním všech forem vhodných znalostí – exogenních i endogenních, silnou lokální identitou, reflexí mínění místních obyvatel, vědomým užíváním sociálního kapitálu a zkušenostmi s projektováním (již od počátku 90. let, kdy se zapojovali do soutěží Programu obnovy venkova, v níž byli oceněni Zelenou stuhou za péči o krajinu a životní prostředí).

Tab. č. 2 – Přehled aktérů a jejich znalostí v obci Dolní

AKTÉR	CHARAKTER AKTÉRA(Ů)	CHARAKTER ZNALOSTÍ	REFLEXE ZNALOSTÍ V LOKALITĚ
STÁT	Regionální	Manažerská, politická	Reflektován
PŘEDSTAVITELÉ OBCE	Lokální	Manažerská, politická	Akceptovány, reflektující veřejné mínění
NEZISKOVÉ ORGANIZACE – EKOLOGICKÉ	Lokální, regionální	Expertní	Reflektovány
SVAZKY OBCÍ	Regionální	Expertní, manažerská	Akceptovány, reflektovány
UNIVERZITY	Regionální, národní	Vědecká	Akceptovány, reflektovány
RODÁCI	Ne lokální, městské	Expertní, manažerská	Reflektovány
MÍSTNÍ OBYVATELÉ	Lokální	Tradiční	Neparticipují

Vzhledem k tomu, že studium a analýza průběhu jednotlivých projektů byla provedena pouze ve dvou obcích, nelze sice výsledky výzkumu generalizovat, ale lze si pokládat otázky týkající se efektivního využívání znalostí při realizaci projektů, u nichž se očekává rozvoj venkovských lokalit. Domníváme se, že v projektech týkajících se ochrany životního prostředí se může častěji objevovat vzájemný konflikt (expertních – v tomto případě zvláště ekologických) znalostí, aniž by byly užity pro kvalifikované rozhodování. Výhodnější se jeví strategie „sání“ vnějších znalostí pro rozhodování, které přispěje k rozvoji obce (viz případ obce Svatý Jan nad Malší).

PRACOVNÍ SKUPINA 6 – Jídlo a produkce lokálních potravin

PRACOVNÍ SKUPINA 6 SE ZAMĚŘOVALA NA PROBLEMATIKU VÝROBY POTRAVIN A JÍDLA NA POZADÍ KONCEPTU TRVALE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE VENKOVA. HLAVNÍ POZORNOST PŘITOM PATŘILA SLEDOVÁNÍ AKTÉRŮ A RŮZNÝCH FOREM VĚDĚNÍ, KTERÉ VYUŽÍVAJÍ PRO DEFINOVÁNÍ A REALIZACI SVÝCH PŘEDSTAV O „KVALITĚ“ POTRAVIN A JEJÍHO ZAKOTVENÍ V MÍSTNÍ KULTUŘE.

V rámci daného tématu byla zpracována případová studie z oblasti ekologického zemědělství. Objektem výzkumu se stalo Biohovězí, coby úspěšný zástupce biopotravin českého původu. Hledání odpovědi na otázku ohledně odlišností tohoto výrobku a příspěvku jeho produkce k trvale udržitelnému rozvoji nás přinutilo detailně prozkoumat celý řetězec výroby tohoto produktu – od býčka na pastvě až po místo, kde se maso prodává. Na každé úrovni tohoto systému jsme si všimli aktérů, kteří přispívají k vytváření a udržování *kvality* tohoto výrobku, a způsobů, jakými se tak děje.

Ekologické zemědělství je součástí českého agrárního sektoru více jak 15 let. Navzdory jeho rychlému růstu od druhé poloviny 90. let zůstává jeho příspěvek k výrobě potravin relativně malý. Stále totiž neexistuje dostatečně velká poptávka, která by podpořila širší zapojení zemědělců a zpracovatelů do systému ekologického zemědělství. Na druhé straně i mezi farmáři existují rozporuplné pohledy na tento způsob hospodaření, především díky chybějící tradici a obtížím spojených se zvýšenou administrativní náročností, jež je nutnou součástí registrace v systému. Českých společností vyrábějících biopotraviny, které by oslovily širší skupiny obyvatel, tak mnoho není. Vybrali jsme si proto jednu z nich, abychom zaznamenali okolnosti jejich praxe a osvětlili tak konkrétní rozvojový potenciál lokální společnosti ve vztahu k produkci potravin v bio kvalitě.

Případová studie: bio-býci, bio-jatka a bio-maso

Akciová společnost Spojené farmy sdružuje 18 farem z oblastí severních a severozápadních Čech (v okresech Česká Lípa, Děčín, Liberec, Litoměřice, Cheb). Živočišná výroba tvoří integrovanou výrobovou vertikálu v rámci dané obchodní společnosti. Konkrétní farma, kterou jsme navštívili má klíčovou pozici, neboť sousedí s jatky. Jedná se v podstatě o výkrmnu, kde jsou na pastvě umístěna zvířata před porážkou, tj. prakticky do doby, než získají hmotnost 450 – 600 kilogramů. Játka zajišťují porážku, chlazení, zrání, zpracování a balení masa. Dosavadní kapacity umožňují tímto způsobem porazit 6 zvířat denně. Díky certifikaci zpracování výsledný výrobek získává značku Bio.

Největší výhodou tohoto způsobu organizace produkce je to, že zvířata nemusí být převážena ze vzdálených farem, což významně snižuje jejich stres. Rozporcované maso se udržuje v chladících místnostech zhruba po dobu 48 hodin a potom se nechává další čtyři dny zrát. Po té je maso opracováno, zabaleno a distribuováno k prodeji. Každý balíček biohovězího je opatřen nálepkou informující zákazníka o ekologickém původu, doporučeném způsobu užití (roštěná, minutkové plátky, kousky na guláš, atp.), jakož i o příslušné kategorii masa (jako např. zadní z kýty) a zvířeti, z kterého maso pochází s ohledem na jeho pohlaví, věk, BSE testování a číslo chovu. Biohovězí je k dostání v maloobchodních řetězcích v mnoha městech ČR včetně několika obchodů zdravé výživy.

Bližší pohled na způsob chovu na ekologických farmách a zpracování na certifikovaných bio-jatkách ukázal na řadu zajímavých specifíků výroby. Použitý sociologický přístup při analýze sledované problematiky nás navedl ke zjištění, že kvalita dotyčného produktu existuje jako výsledek rozlehle sítě různorodých činitelů, kteří ji formují a udržují po celou cestu, kterou daný výrobek urazí od farmy až ke spotřebiteli. Výčet těchto činitelů (aktérů) však není omezen jen na osoby, ale zahrnuje např. také techniku, jejíž použití mění kvalitu produktu. Důležitým poznatkem bylo to, že kvalitu bio-potravin není možné zúžit na jejich symbolickou hodnotu (deklarovanou příslušným certifikátem), ale je třeba ji vidět jako objektivně existující vlastnost, která je odlišuje od konvenčně vyráběných potravin. Neděje se tak pouze díky implementaci formálních pravidel ekologického zemědělství a kontrolované výroby biopotravin, ale – a to je důležité – díky přítomnosti mnoha dalších (účelově mobilizovaných) prvků, které tyto kvalitativní vlastnosti výrobku udržují, zvýrazňují a předávají dále tak, že i na posledním stupni výroby objekt stále existuje jako kvalitativně odlišná věc. Mnoho z těchto činitelů přitom nemá původ v systému ekologického zemědělství nebo certifikované výroby biopotravin.

Aktéři a vědění

Při zkoumání použitých forem vědění, které jsou přítomny v představách o *kvalitě* jídla, jsme vyšli ze základní taxonomie rozlišující laické, expertní a manažerské vědění. Námi identifikované kategorie vědění jsou analogické s uvedenou klasifikací, ovšem jednotlivé rozdíly mezi nimi se netýkají obsahu jednotlivých typů, ale spíše vztahu mezi nimi. Tento úhel pohledu nám také umožnil lépe prozkoumat otázku dynamiku jednotlivých forem vědění. Biopotraviny s sebou často nesou představu *zdravých* či *přírodních* produktů. Tento názor je běžně součástí laického pohledu (zákazníků), který je navíc posilován marketingem některých bioproduktů. Ze sociologické perspektivy se tak vyjevuje velice zajímavý problém, neboť ve společnosti jsou tímto institucionalizována kritéria pro to, co má být považováno za *zdravé*, *přírodního původu* či *ekologicky vyráběné*.

Lidé moderní společnosti v mnoha oblastech svého života (včetně těch nejosobnějších) spoléhají na rady expertů. Problematika stravování přitom není výjimkou. V této oblasti však poslední dobou dochází k tomu, že vědecké poznatky týkající se jídla a stravování často přinášejí rozporné informace, které se velice rychle mění a neumožňují často lidem (laikům)

jednoznačně rozhodnout, které stanovisko je nejsprávnější. Typickým příkladem je dilema týkající se *zdravotní prospěšnosti* konzumace biopotravin.

Za této situace dochází ke zvětšování mezery mezi laickým a vědeckým věděním v dané oblasti. Tato skutečnost je navíc posílena zvláštním pozicí administrativních organizací v oblasti ekologického zemědělství, které fungují jako prostředník mezi oběma skupinami/sférami. Ve vztahu k výrobcům a zpracovatelům nutně zapojují vědecké poznatky, které se ovšem stávají relativně méně použitelnými ve vztahu k zákazníkům (laikům). Domníváme se, že potřeba překlenutí obou sfér je řešena zapojením dalšího typu vědění a praxe, která umožňují vhodně kombinovat přístupy obou protilehlých skupin.

V rámci sledované produkce biohovězího se expertní vědění ukázalo jako nesmírně cenné. Definice kvality zakotvená v této perspektivě však ztěžuje dokázat oslovit zákazníky. Ukázalo se tak, že spravování sítě aktérů vytvářející *kvalitu* je tak spíše v rukách manažerů. Účelem jejich zapojení je mobilizace příslušných prvků (např. představa o *typickém* způsobu chovu zvířat, bezstresové porážce, představení receptů na úpravu biohovězího, citace z vědeckých zpráv o prospěšnosti biopotravin na lidské zdraví, atp.), které vytvářejí a udržují představu *kvality* produktu způsobem, který je pochopitelný pro laiky.

Závěry – vztah k trvale udržitelnému rozvoji

Strategické dokumenty (jako např. Akční plán pro rozvoj ekologického zemědělství) jasně pojímají ekologické zemědělství jako nástroj trvale udržitelného rozvoje. Naplnění tohoto cíle však podle nás staví na relativně vysokém osobním zapojení farmářů a souhlasu s vnitřními hodnotami tohoto zvláštního způsobu hospodaření. Díky chybějící tradici a specifické podobě agrárního sektoru v České republice však není možné považovat splnění této podmínky za samozřejmé. Je otázkou, zda-li není naplňování obsahu trvale udržitelného rozvoje skrze ekologické zemědělství touto cestou ohroženo. Zapojení velkých výrobních společností do oblasti ekologického zemědělství může v krajním případě vést ke stavu, že biopotraviny – při splnění všech pravidel – mohou být vyráběny způsobem, který se nebude příliš lišit od konvenčního zemědělství a necertifikovaných potravin. Daný problém však rozhodně nespojujeme s konkrétní zaznamenanou praxí produkce biohovězího. Na druhou stranu, teoreticky tato skutečnost sice může podkopat v očích některých zákazníků symbolickou hodnotu vyplývající z romantické představy ekologického zemědělství, ovšem nemusí nutně znamenat ztrátu *kvality* potravin tak, jak byla identifikována v souvislosti s provedenou studií.

Poděkování

Tímto bychom rádi ocenili dobrou vůli pana ing. Krogmana (ředitele podniku *Spojené farmy a.s.*), který umožnil uskutečnění tohoto výzkumu. Poděkování také směřujeme vedoucímu farmy v Šenově a vedoucí jatek v Lipové za čas, který nám laskavě věnovali. Vedle toho zvláštní poděkování patří společnosti *Albio spol. s.r.o.*

PRACOVNÍ SKUPINA 7 – Nezemědělská ekonomika na venkově

PRÁCE V RÁMCI PRACOVNÍ SKUPINY 7 SE VĚNOVALA PROBLEMATICE NEZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY NA VENKOVĚ A BLIŽŠÍ ANALÝZE JEDNÁNÍ VYBRANÝCH AKTÉRŮ (PODNIKŮ/PODNIKATELŮ), KTEŘÍ SE ZAPOJUJÍ DO LOKÁLNÍCH TRHŮ A PŘÍSPÍVAJÍ K UPLATŇOVÁNÍ PRINCIPŮ TRVALE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE. CÍLEM TOHOTO VÝZKUMU BYLA IDENTIFIKACE HLAVNÍCH OBLASTÍ NEZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY, VYUŽÍVANÉ ZNALOSTNÍ FORMY, DŮLEŽITÍ AKTÉŘI NEZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY A JEJICH ZNALOSTI. JSOU HLAVNÍ OTÁZKY.

Konkrétní předmětnou oblastí výzkumu byla řemesla a diverzifikace zemědělských činností. Zkoumanými případy byli dva podnikatelé z Jihočeského kraje – keramička a pletař košíků.. Prvním případem je keramička Romana Hulíková z Děbolína u Jindřichova Hradce, druhý případ se pletař košíků z loubku Milana Macho ze Suchdola nad Lužnicí, také z okresu Jindřichův Hradec.

Důvody zavádění nezemědělské ekonomiky na venkově lze vidět ve dvou oblastech. Na jedné straně je to důsledek restrukturalizačních procesů v zemědělství, které vedou ke stálému snižování nabídky pracovních míst pro venkovské obyvatele. Také existence příjmových disparit mezi farmáři a ostatními ekonomickými subjekty nutí zemědělce diverzifikovat do jiných oblastí. Druhým důvodem jsou existující podmínky a charakter venkovských oblastí: nižší ceny půdy, nemovitostí a nižší nájemné, lepší podmínky bydlení, mnohdy nižší lokální daňové zatížení.

Případová studie 1 – keramička Romana Hulíková

Romana Hulíková pochází z venkovské obce nedaleko Jindřichova Hradce, kde její rodiče v restitucích získali na počátku 90.let zpět do vlastnictví rodiny zemědělský statek s polnostmi. V Praze vystudovala střední keramickou školu, po studiích se vrátila do rodného kraje v jižních Čechách a po krátkém zaměstnání ve státním keramickém podniku se zapojila do rodinného zemědělského podniku. Vedle toho byla zaměstnána v soukromé keramické dílně a svým platem i prací „sponzorovala“ rodinnou farmu. V polovině devadesátých let se rozhodla začít ve vlastní keramické dílně a postupně zaměstnala ostatní rodinné příslušníky, kteří nakonec nevydělečné zemědělství opustili zcela. Dílna se rychle rozvíjela a v době, kdy již nevyhovovaly stávající výrobní ani skladové kapacity, se rozhodla koupit starý statek nedaleko Jindřichova Hradce, ve vesnici Děbolín. V době největší aktivity dílny zaměstnávala až 13 zaměstnanců.

V nové obci však byla zpočátku brána jako „cizinec“, který nepatří do místní komunity. I toto zjištění pro ni bylo zřejmě impulsem pro reorientaci podnikání od masové produkce k diversifikaci dosavadních činností spojenou více se životem místních lidí. Keramická vánoční výzdoba, jesličky pod vánočním stromem zrodila tradici setkávání (místních a posléze i turistů) v dílně u příležitosti nejrůznějších událostí (velikonoce, den dětí, advent, masopust). Od roku 2004 je navíc možné se na statku i ubytovat. Sezónně probíhají tématické kurzy keramiky, tradičních řemesel, ale i netradičních aktivit (např. kurzy orientálních tanců).

Aktéři a (jejich) znalosti

Významným zdrojem znalostí byla studovaná škola v oboru keramika. Romana Hulíková se také naučila využívat možnosti čerpat inspiraci z uměleckých děl, které lze v Praze vidět. Když nastoupila po studiích do státního podniku, převzala dovednosti od zkušených keramických mistrů. Často však pracuje intuitivně, zejména pokud jde o zkoušení glazur a keramických směsí. Manažerské znalosti získává Romana Hulíková hlavně od studentky Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně oboru Marketing v cestovním ruchu Dany Pelejové, která s ní na statku/v dílně spolupracuje. Ta se původně bez zkušeností zapojila do procesu čerpání peněz tzv. „projektovou cestou“ a úspěšně využívá například spolupráce a financování Nadace Partnerství v rámci programu Greenways. Neméně důležitou roli hraje matka Romany Hulíkové, která vede veškeré účetnictví a administrativu. Je zde silně patrné efektivní rozdělení rolí mezi jednotlivé aktéry: umělec a designér – paní Hulíková, manažer – Dana Pelejová a administrátor a účetní – paní Hulíková starší.

Aktérka silně propojuje svou činnost s lokální tradicí a místní obyvatelé se stávají důležitým aktérem jejího podnikání. Místní lidé se aktivně podílejí na organizaci pravidelných tématických setkání „v dílně“. Nabízejí své znalosti tradičních místních receptů (dle nichž

připravují občerstvení), řemeslných dovedností a tradic, které při těchto příležitostech předávají dalším.

Případová studie 2 – košíkář Milan Macho

Milan Macho je pravděpodobně jediným, který zná a praktikuje technologii výroby košíků z loubku (léta borovice) v České republice. Tato znalost se dědí v jeho rodině již několik generací a bohužel se nedochovaly žádné dokumenty, které by osvětlovaly vznik a původ tohoto řemesla.

Aktéři a (jejich) znalosti

Milan Macho se narodil v roce 1983 v Suchdole nad Lužnicí, před třemi lety vystudoval střední školu. Vyrůstal sice se svými rodiči v bytě ve městě, většinu volného času trávil se svým dědečkem Františkem Veitem v nedaleké venkovské obci, kde se s prací svého dědečka poprvé setkal a seznamoval. Dědeček byl vynikajícím pletářem z loubku, a naučil této práci nejenom svoji ženu Alenu Veitovou, ale především svého vnuka. Naučil ho celou technologii přípravy materiálu, chodil s ním do lesa vybírat vhodné kmeny borovic, učil se nařezané kmeny uskladňovat, připravovat štípáním a také s nimi pracovat. Ještě než malý Milan Macho stačil převzít veškeré umění od svého dědečka, v jeho 14 letech dědeček zemřel. Avšak doba strávená s dědečkem stačila k tomu, aby si Milan vytvořil úzký vztah k tomuto řemeslu a uvědomil si, že on je jediným v kraji, který může tuto tradici a umění předat dál. Proto u tohoto řemesla zůstal a věnuje se mu zatím převážně jako zálibě.

Nejsložitější částí výroby košíků je technologie výběru a přípravy materiálu (dřeva). Jak sám říká: „*Plést košík se naučí kdokoli za pár týdnů, ale naučit se vybírat vhodné stromy nikdo, kromě mě zatím neumí*“.

Milan Macho si je vědom exkluzivity svého umění a výrobku. Výrobky jezdí prodávat na vybrané řemeslné trhy po celé České republice, kde výrobu zároveň i předvádí. Jeho motto zní: „*Raději prodám 100 košíků za 1000 korun než 1000 košíků za 100 korun*“.

Své výrobky Milan Macho prodává sám na trzích a ve své dílně. Rozšíření prodeje do obchodních domů odmítá, nicméně o prodeji ve specializovaných prodejnách uvažuje. Chce si však zachovat exkluzivitu svého výrobku.

Šíře znalostí, které jsou pro tento případ relevantní, je relativně omezená. Nejdůležitější znalost je znalost praktická, tradiční, která souvisí s předáváním umění pletení košíků z loubku. Důležitými aktéry je Ústav lidové a umělecké výroby (dědeček byl jejím zaměstnancem) a Národní ústav lidové kultury. Tato organizace již několik let udává titul „Nositel tradice lidových řemesel“. Titul je určen k ocenění výrobců, kteří ovládají významné a zánikem ohrožené technologie lidové výroby a současně se významnou měrou podílí na jejich uchování, předávání následovníkům a prezentaci na veřejnosti a Milan Macho se stal jeho držitelem v roce 2003. S tímto titulem však nejsou spojeny žádné další výhody. Milan Macho by uvítal větší zainteresovanost příslušných orgánů v oblasti reklamy a propagace. Příkladem je odvysílání krátké reportáže v České televizi o jeho dílně, které způsobilo nárazové zvýšení zájmu o jeho dílnu a výrobky. Naopak u tohoto aktéra nacházíme jen minimální manažerskou znalost. Milan Macho je samostatně podnikající řemeslník, odborné práce typu účetnictví mu zajišťuje širší rodina. Postupně se zapojuje a čerpá z bohužel pomalého rozvoje venkovské turistiky, jeho dílna byla zařazena na jednu z tras Greenways.

Pro oba studované případy platí, že projekty umělců zaměřených na využití tradičních řemesel k jejich zapojení se na trh. Dynamika znalostí, které hlavní aktéři užívají k naplnění svých ambicí na trhu, je typický synergickým efektem exogenních (ne lokálních) a endogenních (lokálních) znalostí. Jejich strategií není podřizovat se „slepě“ trhu, avšak uplatňovat své dovednosti v oblasti uměleckých řemesel, zachovávat jejich exkluzivitu a lokalizovat svou produkci, za níž zákazníci (turisté zejména) „přijdou do lokality“.

PRACOVNÍ SKUPINA 8: Inovativní ekonomický rozvoj

V RÁMCI PRACOVNÍ SKUPINY 8 BYL VÝZKUM ZAMĚŘEN NA „INOVATIVNÍ EKONOMICKÝ ROZVOJ“ A NA IDENTIFIKACI FOREM ZNALOSTÍ A DOVEDNOSTÍ VYUŽÍVANÝCH V RURÁLNÍCH ROZVOJOVÝCH PROJEKTECH INOVATIVNÍHO CHARAKTERU. PODSTATNOU ČÁSTÍ PROJEKTU JE TAKÉ ANALÝZA VZTAHU INOVACÍ K TRVALE UDRŽITELNÉMU RURÁLNÍMU ROZVOJI.

Nejpodstatnější částí projektu jsou případové studie inovativních projektů. V rámci pracovní skupiny 8 byly zvoleny dva odlišné projekty, situované do okresu Jindřichův Hradec a Litoměřice. Projekt situovaný do okresu Jindřichův Hradec je zaměřen na vybudování keramické dílny v obci Maříž a oživení dané lokality. Druhý projekt je zaměřen na vybudování prvního turistického přístavu pro soukromé jachty v České republice a je situován do obce Píšťany v okrese Litoměřice.

Základním dokumentem, který se zabývá inovačním ekonomickým rozvojem v České republice je Národní inovační politika České republiky na léta 2005 – 2010. V tomto dokumentu je inovace definována v souladu s dokumenty Evropské komise jako: „Obnova a rozšíření škály výrobků a služeb a s nimi spojených trhů, vytvoření nových metod výroby, dodávek a distribuce, zavedení změn řízení, organizace práce, pracovních podmínek a kvalifikace pracovní síly.“³ Poněkud odlišně mohou být pojmány inovace ve venkovském prostoru a na úrovni regionů a lokalit. Zde nechápeme inovace pouze v produktovém nebo technologickém významu, ale také ve významu procesním. Inovace se zde vztahují také na ekonomický rozvoj, sociální organizaci společnosti, vzdělávací procesy a dovednosti. V regionálním kontextu se vždy nemusí jednat o nové produkty nebo procesy, ale také o implementaci existujících produktů a procesů v rámci nového regionu, instituce nebo společnosti. Za inovace se v regionálním pojetí mohou chápat také diverzifikace lokálních ekonomických struktur, intenzifikace vztahů mezi lokálním a globálním kontextem a v neposlední řadě také posílení vztahů mezi místními aktéry s cílem zajištění nového lokálního synergického efektu.⁴ Z takto široce chápaného pojetí inovací vyplývá i struktura a obsah jednotlivých inovativních projektů aplikovaných v rurálním rozvoji a přispívajících k trvale udržitelnému rozvoji venkovských oblastí.

Případová studie 1 – Autorská originální keramika Maříž (Jihočeský kraj)

Prvním projektem je projekt Autorské originální keramiky Maříž (okr. Jindřichův Hradec), který měl za cíl vybudovat keramickou dílnu, restauraci a navazující služby pro cestovní ruch v lokalitě a zejména znovu oživit Maříž, která byla vysídlena po roce 1945 a následně do roku 1989 byla součástí nepřístupného pohraničního pásma. Tento projekt byl podpořen v rámci předvstupního fondu SAPARD. Z hlediska typu inovace vnesené do lokality lze identifikovat inovaci produktu (Originální autorská keramika Maříž) a diverzifikaci ekonomických aktivit v lokalitě. Projekt totiž přináší do lokality, která je tradičně závislá na zemědělství, případně na dojížděcí za prací, nejen řemeslnou produkci, ale také tzv. měkkou turistiku, která je šetrná k životnímu prostředí.

Aktéři a jejich znalosti v lokalitě

Z hlediska projektu CORASON je nejvýznamnější částí výzkumu část zabývající se aktéry vstupujícími do projektu a jejich znalostmi. Hlavním aktérem projektu je společnost Maříž – autorská originální keramika, s.r.o., která jako předkladatel projektu nese největší zodpovědnost. Jedná se tedy o čistě soukromou iniciativu a region ani obec se žádným významným způsobem nepodílejí na financování ani managementu projektu. Hlavní aktér

³ Národní inovační politika České republiky na léta 2005 – 2010. (29. 6. 2005), str. 5, dostupné z www.vyzkum.cz

⁴ Shucksmith M., Dargan L.: Innovatory Economic Development. CORASON WP8 Input paper

disponuje zejména expertními znalostmi a tím se stává nepostradatelnou součástí realizovaného projektu. Jeho expertní znalosti vyplývají nejen ze vzdělání v architektuře ale i z dlouholetých zkušeností v uměleckém řemesle. Kromě převažujících expertních znalostí disponuje tento aktér také nezbytně určitou formou manažerských znalostí, které ovšem jsou podpořeny znalostmi stejného typu, kterými disponují další významní aktéři. Významnou úlohu a manažerské znalosti zastávají neziskové organizace, které se zabývají vytvářením projektů pro čerpání prostředků ze strukturálních fondů nebo z fondů předvstupních, a které poskytly výraznou manažerskou podporu. Nejvýznamnějším problémem tohoto projektu je vztah místních obyvatel a starousedlíků k inovacím. Projekt totiž nemá lokální charakter, ale se jedná o projekt přinesený zvenku a místní venkovští obyvatelé jsou poněkud zdrženliví v přístupu k inovacím a inovačnímu rozvoji obce. Místní lidé, kteří disponují laickými znalostmi se do projektu tedy vůbec nezapojují a lze identifikovat podstatný nedostatek laických a místních znalostí v projektu, které jsou důležité zejména pro efektivní prosazení projektu v lokalitě. Pokud bychom tento problém zobecnili, tak míra úspěchu inovace a inovačního rozvoje závisí nejen na pojetí inovace v souladu s teoretickými koncepty, ale zejména na vztahu nositele inovace k lokalitě implementace.

Případová studie 2 – Turistický přístav Píšťany (Ústecký kraj)

Druhým projektem je projekt Turistického přístavu Píšťany (okr. Litoměřice). Hlavním cílem projektu je vybudování turistického přístavu na Žernoseckém jezeře, které je propojeno s důležitou vodní dopravní cestou na Labi a také vybudování další související infrastruktury, včetně infrastruktury pro rozvoj cestovního ruchu. Z pohledu vnesené inovace do lokality lze identifikovat inovaci produktu, kdy turistický přístav lze chápat jako nový produkt cestovního ruchu v České republice. Jedná se tedy o implementaci celoevropsky osvědčeného projektu v České republice, kde dosud neexistuje žádný takovýto turistický přístav a lze ho tedy chápat jako inovaci. Tento projekt dále přispívá k intenzifikaci lokálního a globálního kontextu, protože turistický přístav Píšťany by měl být součástí celoevropské sítě turistických přístavů.

Aktéři a jejich znalosti v lokalitě

Hlavním aktérem projektu je malý soukromý podnikatel, který disponuje především expertními znalostmi získanými během svého působení jako kapitán na lodích cestujících po celém světě. Kromě expertních znalostí disponuje také částečně znalostmi manažerskými, které jsou nutné k prosazení projektu. Dalším významným aktérem je starosta obce Píšťany, který navzdory své funkci vnáší do projektu zejména silné laické a lokální znalosti. Svými laickými znalostmi přispívají do projektu také místní obyvatelé, kteří dokonce podpořili záměr vybudovat turistický přístav v místním referendu. Z tohoto pohledu lze tento projekt klasifikovat jako lokální (na rozdíl od projektu předchozího). Okrajově k projektu přispívá také Ministerstvo dopravy svými manažerskými znalostmi. Lokální charakter projektu je hlavním důvodem úspěšnosti projektu nejen pro investora, ale také pro celou lokalitu.

Při porovnání obou projektů lze konstatovat podstatný rozdíl ve znalostních formách využívaných v jednotlivých projektech. Zatímco první projekt reprezentuje exogenní přístup k inovativnímu rozvoji, tak druhý projekt je typicky lokální projekt reprezentující endogenní přístup k rozvoji lokalit. Oba projekty přispívají k realizaci konceptu trvale udržitelného rozvoje, zejména snahou o prosazování ekonomické perspektivy trvale udržitelného rozvoje s ohledem na ekologickou stránku rozvoje. Z pohledu forem znalostí je nejpodstatnějším zjištěním užívání kombinace různých typů znalostí jednotlivými aktéry a pouze v minimální míře se vyskytující čisté formy znalostí.

Pracovní skupina 9 - UDRŽITELNÝ MANAGEMENT VENKOVSKÝCH ZDROJŮ

WORK PACKAGE 9 SE ZAMĚŘUJE NA VYUŽITÍ PŘÍRODNÍCH ZDROJŮ V KONTEXTU TRVALE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE A NA ZPŮSOB A INTENZITU JEJICH POUŽÍVÁNÍ V MÍSTĚ PŮVODU, T.J. NA VENKOVĚ.

Případová studie použití přírodních zdrojů v studované oblasti má za úkol konkrétně určit formy ekonomického, sociálního a lidského kapitálu rozhodujícího v řízení použití těchto zdrojů ve vybrané lokalitě.- Jihočeský kraj a v jeho rámci obec Svatý Jan nad Malší.

Nakládání s přírodními zdroji prošlo historickým vývojem spolu s venkovskou společností. Způsob, jakým stát interpretuje myšlenku použití udržitelných zdrojů v aktuálních politických dokumentech a jak je chápán a vysvětlován pojem udržitelnosti, je známkou ekologické vyspělosti země. Sestavení analýzy národního politického kontextu vycházelo ze studia strategických a programových dokumentů, které byly sestaveny před vstupem ČR do Evropské unie.

Klíčový dokument Strategie udržitelného rozvoje ČR byl přijat v listopadu 2004 a je konsensuálním rámcem pro zpracování dalších materiálů koncepčního charakteru. Jeho základní role je včas upozornit na existující a potenciální problémy, jež by mohly ohrozit přechod ČR k udržitelnému rozvoji a iniciovat opatření, která těmto hrozbám předcházejí nebo alespoň zmírňují jejich dopad a co nejefektivněji řeší jejich eventuální důsledky. V Strategii se za podstatu udržitelnosti považují tři základní vzájemně související cíle: Sociální rozvoj, který respektuje potřeby všech – sociální pilíř. Účinná ochrana životního prostředí a šetrné využívání přírodních zdrojů – environmentální pilíř. Udržení vysoké a stabilní úrovně ekonomického růstu a zaměstnanosti – ekonomický pilíř. Popis zdrojové základny v Jihočeském kraji je zaměřen zejména na přírodní zdroje. I když tento kraj není bohatý na nerostné suroviny, je cenný zejména pro: vysoký podíl lesů, malebná krajina s vysokou diverzitou, bohatství povrchových a podzemních vod.

Případová studie – vytápění biomasou v obci Svatý Jan nad Malší

Předmětem případové studie je způsob využití dřeva jako obnovitelného zdroje energie v obci Svatý Jan nad Malší. Obec má okolo 300 obyvatel a nachází se jihozápadně od regionálního centra České Budějovice. Od roku 1997 je v obci využívána biomasa jako alternativní zdroj energie k vytápění. Pod pojmem biomasa, chápeme jak odpady vznikající při zpracování dřeva (např. pilina, hoblina, kůra), tak i speciálně vyrobené palivo (např. štěpky, pelety, brikety, apod.). Zde konkrétně používají ke spalování dřevní štěpku.

S myšlenkou netradičního způsobu vytápění oslovil starostu člen regionální ekologické organizace ROSA, která obci zprostředkovala kontakt se zájmovým sdružením obcí a právnických osob, se Sdružením Růže. Od tohoto sdružení představitelé obce získali odborné informace a byli vyzváni k zapojení do pilotního projektu ekologické rekonstrukce vytápění, který měl ověřit podmínky vytápění decentralizovaných budov z jednoho zdroje. Havarijní stav tří kotlů na vytápění (škola, hostinec a obecní úřad) přiměl představitelé obce k rychlému řešení. Skutečnost, že obec vlastní 147 ha lesů a zemní plyn do místa není přiveden podpořila myšlenku vytápění biomasou. Ostatní soukromé domy jsou většinou vytápěny pomocí klasických fosilních paliv, což by se v budoucnosti mohlo změnit pod dojmem dobrých zkušeností s ekologickým vytápěním biomasou. Po konzultacích s odborníky (Univerzita v Českých Budějovicích a ČVUT v Praze se bezplatně podílely na expertní studii, která poskytla informace o efektivnosti tohoto vytápěcího systému) a s využitím poznatků z partnerské obce Eschenau byl v říjnu 1997 nainstalován první kotel o výkonu 190 kW v objektu místní základní školy. Současně proběhlo propojení objektů školy, hostince a obecního úřadu předizolovaným potrubím. Pro potřeby výroby paliva (štěpky) zakoupila obec

traktor a štěpkovač. V roce 2002 byl nainstalován druhý kotel o výkonu 490 kW. K rozvodu bylo opět použito předizolované potrubí a napojeny další objekty. Současně byl postaven sklad pro palivo. Záměrem, který je naplňován postupně dle získání dotačních titulů, je napojení celé obce na tento druh zdroje tepla. Na realizaci projektu byla využita i finanční podpora, kterou obec získala v soutěži mezi obcemi pořádané Společností pro obnovu venkova. Obec Svatý Jan nad Malší byla vítěznou obcí v environmentálně orientované kategorii „Zelená Stuha“ v roce 2002.

K šíření informací mimo jiné i v oblasti využívání alternativních zdrojů energie velkou měrou přispívá **Česko-rakousko-německá škola obnovy venkova** se sídlem ve Svatém Jáně nad Malší. Ředitelem ŠOV je zástupce starosty obce. Škola vznikla jako středisko spolupráce samospráv v rámci Programu obnovy venkova⁵ českých, rakouských a německých obcí. Úkolem školy je organizovat vzájemnou výměnu zkušeností formou společných seminářů a návštěv odborníků.

Tab. – Přehled aktérů a jejich znalostí v obci Svatý Ján nad Malší

Aktér	Forma znalostí	Aktivita směřující k udržitelnému rozvoji
Regionální správa a místní samospráva	Manažerské Politické Tradiční/lokální	Silná spolupráce s neziskovými organizacemi (celorepublikovými i místními)
Škola obnovy venkova	Tradiční/lokální Expertní	Šíření a transformace užitečných informací a zkušeností obcí do udržitelného rozvoje
Ekologická organizace ROSA	Tradiční/lokální Expertní	Šíření užitečných ekologických informací
Sdružení Růže – zájmové sdružení obcí a právnických osob	Expertní Manažerské	Sdružení je bohatý zdroj užitečných informací
Společnost pro obnovu venkova	Expertní Manažerské	Společnost je bohatým zdrojem informací a její program může být také finančním zdrojem pro různé projekty
Univerzity (regionální i neregionální)	Vědecké	Úzká spolupráce založená na shromáždění empirických dat a poskytování expertních studií

Realizací daného projektu měly být vytvořeny pracovní příležitosti. V současnosti je však zaměstnán jeden pracovník na obsluhu vytápěcího zařízení, po uvažované modernizaci a zavedení automatické obsluhy by i toto pracovní místo zaniklo. Další možností vzniku pracovních míst by bylo pěstování rychle rostoucích dřevin. Jde však o pracovní činnost sezónního charakteru. Navíc obec Svatý Jan nad Malší disponuje dostatečným množstvím lesů a proto není potřebné záměrné pěstování rychle rostoucích dřevin. Zkušebně bylo osázeno cca 0,5 ha rychle rostoucími topoly, díky bohatství lesů v dané oblasti však není tato možnost nezbytná. Z tohoto pohledu projekt nemá významný dopad na zaměstnanost, a nebylo to ani jeho hlavním cílem. Avšak pro obyvatele má projekt význam ekonomický, v porovnání s jinými druhy paliva a ekologický. Také představitelé obce – starosta, zástupce, členové obecního zastupitelstva se pro daný projekt rozhodovali především na základě finanční výhodnosti. Pro ekologickou organizaci ROSA, inspirátorem tohoto projektu, byl

⁵ Program obnovy venkova je zajišťovaný v působnosti Ministerstva pro místní rozvoj jako součást regionální politiky. Program se týká rozvoje podnikání ve venkovských regionech, vlastní stavební obnovy vesnice a péče o krajinu. Od r. 1994 mohou obce zajišťovat cíle Programu s podporou prostředků ze státního rozpočtu. Přes tento Program byla financována i realizace vytápění biomasou ve Svatém Jáně nad Malší.

určujícím zájem o využití obnovitelných zdrojů energie a tím ochrana životního prostředí. Můžeme konstatovat, že tyto dva odlišné zájmy se úspěšně spojily při realizaci daného projektu, který splnil očekávání obou stran.

Z existujícího projektu je možné identifikovat následující požadavky, které by se měly řešit v rámci managementu přírodních zdrojů: umožnění obcím a veřejnosti rozhodovat o využití nerostných zdrojů na jejich území, posílit úlohy nestátních neziskových organizací zabývajících se udržitelným rozvojem, zajistit technické, organizační a ekonomické podmínky pro přístup veřejnosti k informacím o životním prostředí a k jejich aktivnímu využívání při participaci na koncepční činnosti.

Za důležitou podmínku se v této souvislosti považuje informovanost veřejnosti o životním prostředí, o negativěch, které ho ohrožují a možnostech odvrácení těchto negativních vlivů. Na základě informovanosti mohou obyvatelé zhodnotit nejen finanční výhodnost, ale i ekologické dopady svého jednání, mohou využít to, co nám příroda nabízí a zároveň zachovat přírodní zdroje pro budoucí generace.

Závěr:

Témata všech pracovních skupin projektu jsou zaměřena na aktuální problémy rozvoje českého venkova. Případové studie popsané v sedmi kapitolách mohou sloužit jako příklad nebo vzor pro obce, sdružení, místní akční skupiny, podnikatele, jednotlivce, kteří chtějí přispět k rozvoji venkova novými či znovu obnovenými postupy, podnikatelskými záměry, společenskými, ekologickými a kulturními aktivitami.

Jednotná metodika se soustřeďuje na identifikaci „intelektuálního“ a „sociálního“ potenciálu venkovských obcí a uplatňování zkušeností na třech úrovních: národní, regionální a lokální. Podpora rozvoje občanské společnosti na venkově je podmínkou pro rozvoj a uchování odborných i laických vědomostí, pro vytváření znalostní společnosti.

Projekt financovaný ze zdrojů EU začleňuje české zkušenosti do mezinárodního kontextu. Závěrečné srovnávací studie mohou být motivací a přínosem pro zefektivnění činností lokálních komunit a neziskových organizací, jako podpora při jejich snaze o využití finančních prostředků ze zdrojů fondů EU.